

Stockholms
stad

**Dagliga verksamheters
incitament för att arbeta mot
arbetsmarknaden samt
samverkan och
resursfördelning mellan
berörda parter**

November 2017

stockholm.se

**Dagliga verksamheters incitament för att arbeta mot
arbetsmarknaden samt samverkan och resursfördelning mellan
berörda parter**
November 2017

Dnr: 3.1.1-523 2017
Utgivare: Socialförvaltningen

Sammanfattning

Socialnämnden fick 2017 i uppdrag att tillsammans med stadsdelsnämnderna och arbetsmarkandsförvaltningen studera dagliga verksamheters incitament för att arbeta mot arbetsmarknaden. Utredningen har hört beställare, utförare samt berörda förvaltningar och huvudmän såsom Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Rapporten redovisar aktörernas uppdrag, arbetssätt, samverkan, erfarenheter samt synpunkter gällande målgruppens vägar till arbete. Utredningen har också gjort en omvärldskartläggning av pågående utvecklingsarbete, forskning och projekt.

I staden finns idag 162 dagliga verksamheter varav 62 stycken anger en arbetsinriktning, t ex yrkesinriktning, praktik, särskild metodik, eller utflyttad daglig verksamhet med olika möjligheter. Av dessa är det ett tjugotal som har en uttrycklig målsättning mot arbete eller studier. Antalet personer med ett LSS-beslut i Stockholm har ökat tio procent mellan år 2014 och 2016 och idag har cirka 2700 personer ett beslut om daglig verksamhet. Redan 2007 beskrev Socialstyrelsen i en lägesbeskrivning att övergången från daglig verksamhet till arbete är näst intill obefintlig och att den dagliga verksamheten riskerar att bidra till en inlåsnings effekt då andra aktörer inom arbetsmarknadspolitiken inte ser denna grupp.

Nationella och lokala uppskattningar har gjorts angående personer inom daglig verksamhet som skulle kunna arbeta eller studera. En återkommande siffra är tio till femton procent. men det görs ingen strukturerad uppföljning av hur många som lämnar insatsen för arbete eller studier. Staden har heller ingen inblick i om hur många som är ute i fungerande praktik inom ramen för daglig verksamhet. Rapportens slutsats är att daglig verksamhet saknar externa incitament för att arbeta mot arbetsmarknaden och att staden behöver en sammanhållande struktur för samverkan och uppföljning för att personer med funktionsnedsättningar ska få rätt stöd till arbete eller studier samt att stödet måste börja redan under studietid och kan sedan ges vid olika tillfällen i livet beroende av var den enskilde behöver.

Förvaltningen föreslår ett centralt samverkansprojekt mellan berörda förvaltningar och ett lokalt pilotprojekt med fokus på övergången mellan skola och arbete. Vidare rekommenderar förvaltningen att staden utreder hur andra kommuners förändrade arbetssätt med underlag och ersättningar skulle gynna målgruppen inom daglig verksamhet.

Innehåll

Sammanfattning	3
Innehåll	4
Inledning	5
Uppdraget	5
Bakgrund	5
Resultat	10
Målgruppens vägar till daglig verksamhet	10
Stadens insatser och arbete	12
Stadsdelsnämndernas arbete.....	16
Arbetsmarknadsförvaltningen	19
Daglig verksamhet	20
Övriga insatser i staden	23
Externa aktörer	24
Försäkringskassan.....	24
Arbetsförmedlingen.....	25
Myndigheternas gemensamma arbete	25
Finansiell samordning.....	26
Viktiga vårdgivare för målgruppen	27
Civilsamhället	28
Sammanfattning och slutledning	28
Insatser och incitament	28
Strukturer och system	29
Stadens skapande av incitament	30
Utredningens slutledning	30
Utvecklingsmöjligheter och rekommendationer	31
Samverkansprojekt mellan förvaltningar	31
Pilotprojekt på stadsdelsnivå	32
Finansiering	Error! Bookmark not defined.
Förutsättningar och ersättningar	32
Kvalitet och kontroll	33
Bilagor	33
Referenser och källor	34

Inledning

Uppdraget

Fullmäktige uppdrag i budget 2017:

”Antalet personer i daglig verksamhet enligt LSS fortsätter att öka och ligger högre för Stockholm jämfört med många andra kommuner. Av den anledningen ska socialnämnden tillsammans med stadsdelsnämnderna och arbetsmarknadsnämnden studera den dagliga verksamhetens incitament för att arbeta mot arbetsmarknaden.

I arbetet ingår även att se över resursfördelningssystemet samt samverkan mellan parterna kring arbetsrehabiliterande insatser (AF, FK, kommun och landsting).”¹

Bakgrund

I stadens Socialtjänstrapport 2016 redovisas stadens ökade antal LSS-beslut².

Tabell 1. Antal unika individer med beslut om LSS-insats

År	Antal unika personer med LSS-beslut	Antal unika personer med beslut om DV	Antal individer över 67 år	Andel DV-beslut av LSS-beslut
2014	4 437	2 382	87	53 %
2015	4 608	2 518	86	55 %
2016	4 751	2 625	92	55 %

Andelen unika individer med LSS-beslut har ökat 7 procent mellan år 2014 och 2016, vilket bör jämföras med antalet unika individer med beslut om DV, vilket har ökat med 10 procent. Ökningen från år 2012 visar på närmre 15 procent. Antalet halvtider utgör cirka en tredjedel av besluten.

Beslut om daglig verksamhet och är det vanligaste beslutet om insats enligt LSS då det utgjorde 51 procent av totalt 71 400 LSS-beslut i Sverige under föregående år.³

¹ Budget 2017 Ett Stockholm för alla, s 175, 2:a stycket, Budget 2017

² Socialtjänstrapport 2016, En beskrivning av socialtjänsten i Stockholms stad

³ Socialtjänst,(2016) ISSN 1401-0216, Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2016

Personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig kan få daglig verksamhet enligt § 10 LSS. Insatsen omfattar personer med intellektuell funktionsnedsättning, autism eller autismliknande tillstånd samt personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.⁴ Kommunen bedömer varje enskild ansökan och avgör vem som får insatsen daglig verksamhet utifrån 1, 7 §§ och 9 § 10 LSS.

Av förarbetena till LSS framgår det att daglig verksamhet ska vara ett led för den enskilde i hans eller hennes strävan att komma ut på arbetsmarknaden och därmed få större möjlighet till delaktighet i samhället. Ett övergripande mål bör vara att på kortare eller längre sikt utveckla den enskildes möjlighet till arbete. Det är även angeläget att möjlighet till arbete på den reguljära arbetsmarknaden eller inom Samhall provas regelbundet.⁵ Förarbetena utvecklar dock inte närmre hur daglig verksamhet ska förhålla sig till sitt dubbla uppdrag med såväl sysselsättningsgaranti som arbetsmarknadsinsats.

Stadens slår fast lagens intentioner i ”Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning”⁶ där ett övergripande mål med dagliga verksamheter enligt LSS är att utveckla varje persons möjlighet till att kunna arbeta och att andelen personer med funktionsnedsättning som övergår till lönearbete efter deltagande i dagliga verksamheter ska öka.

Flera dagliga verksamheter i Stockholm har en inriktning mot arbete och praktik, vilket också efterfrågas i stadens förfrågningsunderlag vid LOV (Lagen om valfrihet).⁷ I dagsläget finns dock ingen sammanhållen bild av verksamheternas resultat eller statistik för antalet personer som går från daglig verksamhet till arbete eller studier.

Olika metoder med målsättning att hjälpa personer inom daglig verksamhet till arbete har prövats och evidensbaserats genom såväl regionala och nationella projekt som reguljär verksamhet allt sedan nittio-talet. Idag finns därför ett gott underlag för beslut och kunskap om vilka arbetssätt som ger resultat. Suported employment (SE) och Individual placement and support (IPS) är några exempel på metoder som omnämns i rapporten.

⁴ 1 § 1 och 2 samt 7 § LSS

⁵ Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade Svensk författningssamling 1993:387PROP. 1992/93:159 Bilaga 1

⁶ Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011 - 2016, Stockholm Stad

⁷ Upphandling Stockholms Stad, Socialförvaltningen LOV Daglig verksamhet enligt LSS 9:10 2.11.3-695/2016

Vid utredning av de dagliga verksamheternas incitament behövs också en noggrann kartläggning av angränsande aktörer eftersom deras arbetssätt starkt bidrar till förutsättningarna.

Ett par av de viktigaste aktörerna är Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Under de senaste åren har både arbetsmarknadspolitiska ersättningsmodeller och organisation förändrats. Förändringarna syftar till att förbättra förutsättningarna för den enskilde att få samt behålla ett arbete. Projekt och utredningar⁸ där arbetsförmedling eller försäkringskassan är projektägare har visat vilka metoder och strukturer som fungerar väl för målgruppen. Det senare bör bidra till ett förändrat arbetssätt inom kommuner och mellan huvudmän och myndigheter.

Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet (MFD), Arbetsmarknads- departementet och Socialdepartementet med flera har under det senaste decenniet utrett situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning samt lagstiftningens resultat och konsekvenser. Redan 2007 beskrev Socialstyrelsen i en lägesbeskrivning att övergången från daglig verksamhet till arbete är näst intill obefintlig och att den dagliga verksamheten riskerar att bidra till en inlåsnings effekt då andra aktörer inom arbetsmarknadspolitiken inte ser denna grupp som sin samt att samverkan mellan daglig verksamhet och andra arbetsmarknads-politiska aktörer brister.

Socialstyrelsens kartläggning av dagliga verksamheter visade också att cirka 15 procent av personerna med beslut om daglig verksamhet hade en individuell placering på en reguljär arbetsplats och att 40 procent av de dagliga verksamheterna bedömde att cirka 10 procent av deltagarna skulle kunna gå vidare till vanligt arbete.⁹

Funkautredningens betänkande 2012¹⁰ beskrev de komplexa sammanhang som påverkar området funktionsnedsättning och arbete.

Utredningen uppmärksammade särskilt unga personer med funktions-nedsättning och drog slutsatsen att det behövs fler vägar in på arbetsmarknaden för unga med aktivitetsersättning. Målgruppens långvariga behov måste mötas med långsiktiga lösningar, bland annat genom förslag till nya ekonomiska stödformer. Förslagen antogs och gäller från och med 1:a juli i år.¹¹

⁸ Försäkringskassan Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning. Socialförsäkringsrapport 2017: 5 ISSN 1654 - 8574

⁹ Sid 7, Socialstyrelsen, Daglig verksamhet enligt LSS - en kartläggning. Artikelnummer 2008-131-22

¹⁰ Sänkta trösklar, högt i tak. Arbete, utveckling, trygghet ID-nummer: SOU 2012:31

¹¹ Regeringens budgetförslag, BP16 UO14, avsnitt 3.5

Under det senaste året har regeringen lagt fram ett nytt förslag till funktionshinderpolitik¹² samt beslutat om en översyn av insatser enligt LSS och assistansersättningen.¹³ Regeringen har också beslutat om en ny förordning¹⁴ för personer som har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och som har behov av stöd för att stärka sina möjligheter att få eller behålla ett arbete. Syftet med programmet är att kompensera för nedsättningen i arbetsförmåga och stärka möjligheten att få eller behålla ett arbete.

Sammantaget pågår ett stort förändringsarbete inom de lagrum, hos myndigheter, huvudmän och andra aktörer som tillsammans ansvarar för och stödja personer med funktionsnedsättning i deras arbetsliv.

Aktuella målgrupper i utredningen

För att kunna få LSS-insatsen daglig verksamhet¹⁵ så måste man enligt lagen ha någon eller flera av följande funktionsnedsättningar; utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd eller förvärvad hjärnskada. Termen utvecklingsstörning har idag bytts ut mot ”intellektuell funktionsnedsättning”.

Ibland är den enda gemensamma nämnaren för personerna det lagrum som ska säkerställa insatserna. Just olikheterna mellan diagnoser och individer är en av de främsta svårigheterna när man dels ska driva och utveckla verksamheter, dels utvärdera metoder, insatser och resultat.

Inom till exempel personkrets 1, LSS ryms både personer med högfungerande autism och personer med flerfunktionsnedsättning, vilka bådas behov ser mycket olika ut. Vidare har kriterier för diagnosticeringar ändrats över åren och den nuvarande diagnosmanualen DSM V skiljer sig i synnerhet inom autismområdet från ICD 10, vilken var den gällande manualen vid LSS införande. Statistik och utdata som utgår från personkrets är därför ett trubbigt och tidvis missvisande instrument.

Rapporten avgränsar därför i möjligast mån omvärldsbeskrivning, resultatredovisning och åtgärdsförslag till de personer inom personkrets 1 och 2 enligt LSS, som helt eller delvis har förmåga eller önskemål om arbete eller studier. Förmågor och funktioner kan variera över tid och omfattning då de påverkas av faktorer såsom psykiatrisk samsjuklighet, omgivning, övriga stödinsatser eller ålder, varför dessa parametrar också kort kan komma att beröras.

¹² Regeringens proposition 2016/17:188 Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken

¹³ Regeringen, Tilläggsdirektiv till LSS-utredningen ID-nummer: Dir. 2017:92

¹⁴ Förordning (2017:462) om särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga

¹⁵ Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

På grund av utrymmesskäl och resurser har målgruppen inte medverkat genom intervjuer, enkäter eller andra former av informationsinsamling. Flera rapporter redogör väl för deras erfarenheter, åsikter och önskemål såsom ”Långsiktiga effekter”¹⁶ och ”Vi kan och vill arbeta”¹⁷.

Stadens brukarenkäter som går ut till daglig verksamhet har inga frågor om stöd till arbete/ studier eller hur samverkan fungerar kring personen vid praktik eller arbete.

Socialförvaltningens referensgrupp för verksamhetsområdet funktionsnedsättning vilket består av representanter från brukar- och intresseorganisationer, har under våren informerats om det pågående budgetuppdraget.

Rapportens framtagande

Incitament kan beskrivas som en anledning till att göra något. Utredningen har därför sett över vilka anledningar som ligger bakom insatser och på vilka sätt staden och samverkansparterna i sitt arbete skapar förutsättningar för daglig verksamhets incitament.

Utredningen har kartlagt följande områden:

- Orientering inom området: utredningar, rapporter, projekt, forskning, pågående politiskt arbete
- Ekonomiska och juridiska förutsättningar
- Kartläggning av administrativt samarbete/ samverkan mellan förvaltningar, stadsdelar, myndigheter, huvudmän, medaktörer
- Fokusgruppsarbete: enkäter, seminarier, djupintervjuer med förvaltningar, stadsdelar, myndigheter, huvudmän, medaktörer, utförare inom daglig verksamhet samt skola
- Statistik; regional och nationell

Utredningens resultat redovisas rapporten med bilagor. Förslag till fortsatta åtgärder har sammanställs i ett tjänsteutlåtande till Socialnämnden under hösten 2017.

¹⁶ M.Tideman, Hurtig, P.,HOIombom,M mfl.(2015) Långsiktiga effekter, personer med funktionsnedsättning och deras etablering på arbetsmarknaden med ströd av Supported Employment, Högskolan i Halmstad , Rapport

¹⁷ Vi kan och vill arbeta, Riksförbundet Attention (2014) Rapport

Resultat

Målgruppens vägar till daglig verksamhet

Personer med funktionsnedsättning har en svagare ställning på arbetsmarknaden än befolkningen i övrigt. Statistiska Centralbyråns (SCB) årliga undersökning om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2016¹⁸, visade att runt 9 procent av befolkningen i arbetsför ålder 16-64 år uppger att de har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF), där antalet män är mer än dubbelt så många som antalet kvinnor. Siffran för personer med intellektuell funktionsnedsättning (IF) är 1,5 procent och antalet redovisade svar från män än kvinnor är marginellt högre. Deras sysselsättningsgrad i jämförelse med övriga befolkningen (79 procent) är lägre med 76 procent för personer med NPF, för gruppen med IF finns inga siffror.

Redan direkt efter studier vid särgymnasiet skiljer sig vägarna för eleverna. Jessica Arvidsson beskriver i sin doktorsavhandling ”Sysselsättning och Social rättvisa”¹⁹ övergången mellan gymnasiesärskola och arbetsliv för unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. Hennes registerstudie beskriver den eftersärgymnasiala sysselsättningen under 2011 och visar att 47 procent av de unga har sin sysselsättning inom daglig verksamhet, 22,4 procent har ett förvärvsarbete, ofta med någon form av lönesubvention och 6,6 procent studerar. Ett stort antal 24 procent betecknas vara ”någon annanstans”. Således går inte 78 procent av eleverna till något arbete efter avslutade studier. Studien visade också att kön, typ av utbildningsprogram, boendekommun och föräldrarnas utbildningsnivå var faktorer som påverkade. Män som hade tagit examen hade i gymnasiesärskolans nationella program hade störst sannolikhet för att ha ett arbete medan unga vars föräldrar är lågutbildade mer sannolikt har ett förvärvsarbete eller befinner sig ”någon annanstans”.

I dag pågår ett fortsatt forskningsarbete vid Högskolan i Halmstad för att bland annat skaffa mer kunskap om gruppen som befinner sig någon annanstans.

¹⁸ SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2016 Rapport 2017:2.

¹⁹ Arvidsson, Jessica (2016) Sysselsättning och social rättvisa .En nationell registerstudie om 12269 unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning.

En del personer ansöker om daglig verksamhet efter år av arbetslöshet eller upprepade försök på arbetsmarknad och med studier. Flera tar kontakt med biståndshandläggare med stöd från en kurator inom Habilitering och hälsa eller psykiatri, eftersom själva funktionsnedsättningen kan innebära svårigheter i kontakt -och initiativtagande. De som har svårt att ta del av Arbetsförmedlingens insatser hänvisas också till daglig verksamhet för att få ett mer omfattande stöd. Personer kan i samband med psykisk ohälsa utredas av psykiatri och få en LSS-diagnos i vuxen ålder vilket berättigar dem till såväl LSS-insatser som habilitering. En del har haft en problematisk skolgång med mycket frånvaro²⁰ eller upplevt stora svårigheter på sina arbetsplatser innan en klagande utredning görs.

Antalet diagnosticeringar inom personkrets 1, LSS har ökat sedan millennieskiftet och prevalensen för autismspektra utan intellektuell funktionsnedsättning har ökat i Stockholm och bedöms ligga på 2,7 procent. I en studie gjorde man en statistisk analys på samtliga barn i Stockholm som under en tioårsperiod fått en autismsdiagnos. Resultaten visade att autism blev mer än tre gånger vanligare mellan 2001 och 2011. Även om det inte går att utesluta att det beror på en faktisk ökning av antalet fall av autism, så beror det med största sannolikhet att fler är medvetna om diagnosen idag än tidigare. Det är alltså en ökning i statistiken, snarare än i verkligheten.²¹ Det ökade antalet diagnosticeringar innebär också att antalet som är berättigade till LSS-insatser ökar.

Likväl som att personer diagnosticeras i vuxen ålder med medfödda funktionsnedsättningar så drabbas en del av skador eller sjukdomar som leder till en förvärvad hjärnskada. Den gruppen har också rätt till daglig verksamhet förutsatt att övriga arbetsrehabiliterande insatser genom arbetsgivaren är genomförda och avslutade.

Det är stadens biståndshandläggare inom funktionsnedsättning som den enskilde kontaktar med sin ansökan. Efter utredning och beslut finns det idag drygt 160 olika verksamheter att välja mellan för den enskilde.

Staden har idag ingen statistik på fördelning mellan olika funktionsnedsättningar, ålder vid ansökan om daglig verksamhet eller samlad information om anledningar till ansökan. Särskilda gymnasierna i staden har heller ingen möjlighet att följa upp sina elever och detsamma gäller elever med funktionsnedsättning inom övrig gymnasieverksamhet.

²⁰ Skolfrånvaro och vägen tillbaka (2010) , rapport Skolverket

²¹ Idring, S., Lundberg, M., Sturm, H., Dalman, C., Gumpert, C., Rai, D., Lee, B. och Magnusson, C. Förändringar i prevalens av autism mellan 2001 och 2011 i Stockholm, Changes in Prevalence of autism spectrum disorders in 2001-2011: Findings from the Stockholm Youth Cohort

Stadens insatser och arbete

Stadens insatser till rapportens målgrupp utförs inom flera lagrum och genom huvudsakligen tre förvaltningars försorg:

Utbildningsförvaltningen, Socialförvaltningen och Arbetsmarknadsförvaltningen.

Kompletterande insatser såsom tillgänglighet i det offentliga rummet och i verksamheter, kognitiv och kommunikativ anpassning av information- och kommunikationsvägar hos övriga förvaltningar och stadens bolag måste på grund av utrymmesskäl utelämnas i rapporten.

Utbildningsförvaltningen: gymnasiesärskolorna

Den enskildes väg mot arbete börjar med skolan.

I den nya förordningen om läroplan för gymnasiesärskolan utfärdades 2013 ett övergripande mål att särgymnasierna ska samverka med folkhögskolor, yrkeshögskolan och arbetslivet utanför skolan samt förbereda för yrkesverksamhet och fortsatt utbildning. Skolan ska ge varje elev stöd vid det arbetsplatsförlagda lärandet (APL) samt stöd inför övergången till arbetslivet.

Utbildningsförvaltningens verksamheter sarskola och särgymnasier är de som i störst utsträckning möter de personer som i framtiden kommer att ha sin sysselsättning genom daglig verksamhet.

Stadsledningskontoret genomför en årlig enkät till eleverna inom särgymnasieskolan²² och under temat framtida arbetsliv svarade 68 procent av eleverna att de fick information om framtida studier samt 73 procent uppgav att de under utbildningen får kontakt med arbetslivet i form av föreläsare, studiebesök eller praktik.

Socialförvaltningen har önskat kompletterat svaren genom att dels skickat ut enkät²³ till rektorer på stadens 10 särgymnasier, dels intervjuat rektorer och/eller SYV-konsulenter. Två skolor valde att svara genom enkät, tre skolor önskade svara genom intervju och övriga tackade nej.

Arbetsplatslärande

Kartläggningen visade ett engagerat, målmedvetet och metodiskt arbete där skolorna fokuserade framför allt på arbetsplatsförlagt lärande, så kallad APL. Flera skolor har särskild personal endast för

²² Enkät i gymnasiesärskolan 2017 – Totalrapport Stockholms stad 2017”

²³ Bilaga 2” Skolans arbete med stöd mot arbete” (2017) Socialförvaltningen , Enkät

planerandet av APL men alla utom en skola ansåg att det var en stor utmaning att varje elev skulle få de minimum 22 veckorna som krävs. Skolorna arbetade ständigt med att ordna platser, kommunicera med arbetsgivarna samt stödja olika parter.

Det är skolans skyldighet att ordna platser men ibland har skolorna behövt ordna praktik på daglig verksamhet för en del elever som de tyckte borde vara på en arbetsplats, eftersom det är svårt att få praktikplatser.

Samtliga skolor efterfrågade ett gemensamt stöd eller en funktion i staden kring APL, där man kunde samarbeta med sociala företag, arbeta långsiktigt och stödjande till privata företag utifrån kunskap om funktionsnedsättningar, värderingar och anpassning.

Orsaken till att del elever byter APL-plats eller har problem med APL beror inte alltid på svårigheter att klara arbetsuppgifterna utan på att eleven inte ”knäcker den sociala koden”, förstår jargong och skämt eller läser av handledaren på förväntat sätt. Elever har upplevt diskriminering eller känslan av att inte passa in.

Skolorna efterfrågade också ett större ansvar hos kommunen att bistå med APL-platser inom egna verksamheter eftersom det inte förekom idag. Skolorna berättade att fullgjord APL är närmast avgörande när eleven ska vidare till Arbetsförmedlingen för att ta hjälp av deras insatser efter studenten.

Citat enkät:

”Eleverna behöver vidareutbildning, ett verkligt stöd ute på arbetsplatsen i början av en praktik, anställning, riktat stadsbidrag till gymnasiesärskolor så att dessa kan ge stöd till elever ute på praktikplatser, att vi som tjänstemän inte ”lämnas” ensam i att uppfylla lagar och förordningar när samhället inte är ”med på tåget”. Ni måste ordna så att arbetsmarknaden öppnar upp för dessa samhällsmedborgare, det är inget arbete som vi själva kan bedriva ute på våra små enheter!”

Rektorerna är inte ensamma om sina upplevelser. Skolverket rapporterar i en uppföljning av särgymnasiernas verksamheter²⁴ att sex av tio rektorer tycker att det är ganska eller mycket svårt att ordna APL-platser som är relevanta för utbildningen. Eftersom en bra APL kan bli en biljett in i arbetslivet för gymnasiesärskolans elever så måste arbetsgivare inte minst de offentliga, fundera på hur de kan ta emot fler elever.

²⁴ RAPPORT 435(2016) Gymnasiesärskolan ”Uppföljning och analys av 2013 års reform”

De kommuner som lyckades bäst med sina APL- platser hade en utvecklat samarbete mellan utbildningsförvaltning och arbetsmarknadsförvaltning.

Flera tog upp det nya lärlingssystem som införs i Sverige under 2017 som en framtida möjlighet och hoppades att det eleverna skulle kunna ta del av det systemet istället för APL.

Eleverna

Angående elevernas framtida arbetsliv ansåg skolorna att minst 10 procent skulle kunna arbeta utan särskilda stödformer och att ytterligare några procent skulle kunna arbeta under mer stödjande eller skyddade former. Man bedömde att flera elever behövde mognad, ett fortsatt stöd och ibland mer utbildning för att komma vidare, såsom alla andra ungdomar behöver och att de flera därefter skulle kunna komma vidare.

Skolorna bedömde att eleverna behöver fler former av stöd men endast ett fåtal elever har kontakt med habiliteringen för kognitiva hjälpmedel, strategier eller AKK. (Alternativ och kompletterande kommunikation). Komponenter för att komma vidare var engagerade och kunniga anhöriga som förstod hur samhället fungerar och vart man ska vända sig.

Skolan saknade en återkommande och strukturerad kontakt med andra funktioner inom kommunen såsom handläggare för att tidigt kunna diskutera framtid med eleven och nätverket. En del skolor hade kännedom om Arbetsmarknadsförvaltningens verksamheter.

Skolorna tyckte att de ekonomiska förutsättningarna för att börja praktik eller studier efter gymnasiet försvårades av att eleverna får aktivitets-ersättning det fjärde och sista året. Eleverna vänjer sig då vid en inkomst som de kan riskera att bli av med utan att veta vilka alternativen är.

Goda exempel och utvecklingsarbete

Skolorna arbetade med flera separata aktiviteter kopplade till arbete och livet efter skolan. Till exempel använder Grillska gymnasiesärskolan praktikplatser i Stadsmissionens butiker och Stockholms byggtkniska särgymnasium anordnar jobbmässor på skolan eller studiebesök ute på företag.

Gymnasiesärskolan Kung Saga driver ett certifieringsprojekt i samarbete finansierat genom Allmänna Arvsfonden med målsättning att ta fram en CSR-märkning²⁵ av arbetsgivare ur ett mångfaldsperspektiv. Tanken med en CSR-märkning av arbetsgivare är att inspirera fler företag, organisationer och

²⁵ CSR Corporate Social Responsibility

myndigheter att se långsiktiga hållbarhetsvinster med att anställa ungdomar med intellektuella funktionsvariationer.

Flera gymnasiesärskolor medverkar i ett projekt som drivs av Social Venture Network (SVN). Projektet heter "Plats för lärande" och verkar för målgruppen inom gymnasiesärskolan (GYSÄR) i region Stockholm. Regionen har ett 30-tal skolor som erbjuder nationella program. Målet är dels att kvalitetssäkra APL, dels att etablera regionala programråd för samtliga av de 9 nationella yrkesprogrammen med det långsiktiga effektmålet att alla elever kommer ut på 22 veckors praktik och därefter i löneanställning.

Stadsdelsnämndernas arbete

Stadsdelsnämndernas har ansvar för LSS-insatsen daglig verksamhet och beställarkontoren inom respektive förvaltning tar emot ansökan från den enskilde och utreder behovet. I staden använder handläggarna utredningsmaterialet DUR (Dokumentation – Utredning – Resultat)., vilket är ett omfattande och djuplodande material. DUR består av en introduktion, utredningsanvisningar, fördjupningsfrågor och en del för uppföljning. Det finns material både för vuxna och för barn och delar av materialet är anpassat med bildstöd. Både utredningsmaterialet för barn och vuxna har fördjupningsfrågor om arbete.

När handläggaren fattar beslut om daglig verksamhet samt en preliminär nivåbedömning kan den enskilde sedan välja verksamhet varpå handläggaren skickar en beställning. Utföraren av daglig verksamhet ska därefter ta fram en genomförandeplan tillsammans med den enskilde för att nå målen i beställningen. Inom tre månader följs nivån upp av ”Enheten för bedömning och förmedling”, vilken är stadens övergripande enhet för bedömning av ersättningsnivå av bland annat insatsen daglig verksamhet. Kostnaderna för daglig verksamhet finansieras sedan centralt i staden.

Samverkan och rutiner

Socialstyrelsen genomför årligen öppna jämförelser²⁶ av kommunernas arbete inom LSS. I Stockholm besvarar varje stadsdelsnämnd för sig där följande frågor berör daglig verksamhet/arbetsmarknad:

- Har aktuell överenskommelse om samverkan med Arbetsförmedlingen
- Har aktuell överenskommelse om samverkan med Försäkringskassan
- Har aktuell överenskommelse om samverkan med vuxenhabilitering i Stockholms läns landsting
- Har aktuell rutin att pröva möjlighet till arbete eller praktikplats
- Utbetalar Habiliteringsersättning
- Minst en person inom DV har fått arbete på den reguljära arbetsmarknaden senaste året
- Minst en person på DV har fått skyddat arbete senaste året

²⁶ Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning – LSS, 2017, Socialstyrelsen

År 2016²⁷ uppgav en stadsdel av totalt fjorton att de hade en aktuell rutin för den enskilde att pröva möjlighet till arbete eller praktikplats. I nio stadsdelar hade minst en person fått arbete och i fyra stadsdelar hade fyra personer fått skyddat arbete. Endast en stadsdel hade samverkansöverenskommelser med arbetsmarknadsparterna.

Svaren bör ses mot bakgrunden av att närmre 2700 personer har beslut om daglig verksamhet. Öppna jämförelser kompletterades under våren 2017 med en enkät²⁸ från Socialförvaltningen där stadens LSS-handläggare fick besvara frågor om daglig verksamhetens incitament för stöd till arbete. Under hösten bjöds handläggarna till en uppföljande halvdag för att diskutera resultat och daglig verksamhet.

Resultat från enkät och återkopplingstillfälle

I enkäten svarade handläggarna att 45 procent av personer inom daglig verksamhet hade förmåga till arbete eller studier och att över hälften hade möjlighet att årligen pröva arbete eller praktik.

En femtedel av handläggarna uppgav att de inte följde upp om personerna gick vidare till arbete men att det framgick i beställningen till daglig verksamhet att målsättningen var arbete i nästan samtliga ärenden. Inga handläggare samverkade med Arbetsmarknadsförvaltningen eller Habilitering och hälsa. Däremot samarbetade man med daglig verksamhet i mycket stor utsträckning och med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Sammantaget visar svaren att förutsättningarna för samverkan med arbetsmarknadens aktörer varierar i staden.

Handläggarna tyckte att det var svårt att veta vilka dagliga verksamheter som hade en tydlig arbetsfokus. Flera handläggare var nya i staden och det fanns inget sätt att ta fram informationen på eftersom uppgifter om evidensbaserad metodik/pedagogik och verksamhetsinriktning inte framgår tydligt i stadens jämförservice för daglig verksamhet.

²⁷ Socialstyrelsen, Öppna jämförelser 2017. Stöd till personer med funktionsnedsättning – LSS. Resultat (kommuner, län och riket), Bilaga 1

²⁸ Bilaga 3 ”Dagliga verksamhetens incitament” (2017) Socialförvaltningen, Enkät

De önskade utbildning i och information om målgruppens vägar till arbete i allmänhet, inte bara genom daglig verksamhet. Framför allt behövdes material om huvudmännens arbetssätt, ansvarsområden och hur parterna kan samarbeta i övergången. Vidare efterfrågades gemensamma utbildningsdagar, ytor för samverkan och kontakt för att hjälpa den enskilde till de reguljära arbetsmarknadsinsatserna utan att behöva handläggning. Flera handläggare tyckte att det var svårt att driva arbetsfrågan när väl den enskilde hade börjat på daglig verksamhet. Nätverket runt den enskilde kunde vara drivande och efterfrågar ”lugn och ro”. Enskilda beskrev också ekonomisk osäkerhet vid praktik eller studier och där handläggare tyckte att man behöver beskriva konsekvenserna när parterna inte stödjer den enskilde till att pröva arbete. Framför allt de ekonomiska följderna eftersom aktivitetsersättningen upphör vid 30 års ålder och att den enskilde inte får någon lön eller har arbetsrättsliga rättigheter fast denne kanske praktiserar i flera år på samma arbetsplats och sköter arbetsuppgifter som inte är konstruerade eller tillskapade. De flesta kände till att det under en tid vid övergången till arbete eller studier är juridiskt möjligt att ha ett fortsatt beslut om daglig verksamhet som stöd och att det förekom vid speciella ärenden.

Handläggare efterfrågade enklare sätt att följa upp i vilken utsträckning den enskilde får stöd ute på praktik och om deltagandet överensstämmer med hel- eller deltid. Kontrollräkning av habiliteringsersättning hade visat att området behöver utvecklas då närvaro ute i verksamheten inte stämde överens med beställning och ersättningsnivå.

Intervjuer med verksamhetsutvecklare och controllers inom LSS

Tre controllers intervjuades utifrån samma frågor som hade gått ut i enkäten till handläggarna. De beskrev att de såg en ökning av unga personer med högfungerande autism som hade fått svårigheter under sin utbildning och som borde ha fått ett bättre stöd för att fortsätta utbildningen istället för att börja inom olika verksamheter. En del personer fick ekonomiska problem när de började arbetsträna och man såg behov av en ökad flexibilitet kring och kunskap om ersättningar.

De tyckte inte att blandade verksamheter alltid var bra för alla utan såg gärna en nystart av konceptet daglig verksamhet, framför allt för personer med högfungerande autism eller lindrig intellektuell funktionsnedsättning. Stadsdelsnämnderna skulle till exempel kunna arbeta mer med mentorer och företagsgrupper som kunde ge socialt stöd på respektive arbetsplats, istället för en daglig verksamhet.

Det fanns en önskan att stadens och handläggarnas beställningar kunde ha en tydligare arbetsinriktning och att medarbetare ute i de dagliga verksamheterna skulle ha särskild utbildning för det arbetslivsinriktade uppdraget. Den enskilde borde få pröva flera verksamheter för att öka möjligheter till förändring. Man saknade också en vilja hos de inblandade, att någon ska bli självständig.

Alla såg att handläggarna hade svårt att hinna med uppföljningarna och att omsättningen av personal försvårade arbetet. Ett förslag var att införa en stödfunktion med specialistkunskap eller ett särskilt uppdrag i stadsdelsförvaltningen som arbetade med området funktionsnedsättning och arbete/ studier.

Arbetsmarknadsförvaltningen

Stockholms stad driver arbetsmarknadsförvaltningen flera enheter med insatser för personer med funktionsnedsättning. Dess olika utformning ger goda möjligheter att hitta sätt att få hjälp och stöd oberoende av var i livet man befinner sig och oberoende av vilka förutsättningar man har.

Jobbtorg Stockholm resurs erbjuder stöd i att söka, få och behålla ett arbete eller påbörja studier. Målet är att den enskilde ska bli självförsörjande genom arbete eller studier. Man erbjuder många olika insatser och man arbetar enligt evidensbaserade metoder såsom Supported Employment (SE) och Individual Supported Employment (IPS).

Staden erbjuder också olika former av anställningar för att ge arbetslivserfarenhet såsom visstidsanställning i stadens verksamheter och serviceassistent. För personer som är över 29 år finns ”Ingångsanställningar” och behövs istället en anställning med rehabiliterande inslag finns offentligt skyddat arbete, så kallad OSA. Det finns också stöd i utbildning genom Studieteamet på Komvux eller vuxenutbildningar på Lärvox Stockholm, där flera utbildningar är yrkesinriktade med praktik och lärlingsplatser.

För personer som har en pågående insats inom daglig verksamhet finns enheten IWork. Enheten består av ”matchare” och ”coacher, idag sammanlagt tre tjänster. Insatsen erbjuds till personer med intellektuell funktionsnedsättning eller autismspektrumtillstånd som önskar pröva arbete. Enheten samarbetar med både kommunala och privata utförare för att öka övergångarna från daglig verksamhet till ordinarie arbetsmarknad. Enheten arbetar enligt Supported Employment (SE), en evidensbaserad metod som stöttar den enskilde hela vägen till en hållbar anställning. I dagsläget har enheten tjugosju inskrivna aspiranter. Erfarenheter är att cirka femton procent lämnar IWork för ett arbete på den öppna

arbetsmarknaden per år. Enheten samarbetar för tillfället med fyra dagliga verksamheter.

Ytterligare en enhet kallad Alpha verkar inom arbetsmarknadsförvaltningen. Den riktar sig mot personer med psykisk ohälsa och utgår från Individual Placement and Support (IPS). Personer med autismspektrumstillstånd/ autism och psykisk samsjuklighet hänvisas dock till daglig verksamhet enligt LSS utifrån rådande beslut och befintliga resurser, även om Alphas insatser och metodik kan vara mer lämpade för målgruppen. Situationen visar att flera kan vara mer betjänta av insatser utanför LSS som till exempel en arbetsinriktad SoL-insats.

Daglig verksamhet

Insatsen daglig verksamhet har sin historik i olika former av organiserad sysselsättning för målgruppen. Under 1920 och 30-talen byggdes arbetshem för vuxna personer med utvecklingsstörning, ofta i anslutning till de anstalter där flertalet bodde. Slutligen blev sysselsättningshemmen en lagstadgad rättighet enligt omsorgslagen 1968 och kom med tiden att kallas för dagcenter. I början av 90-talet kommunaliserades dagcentren och med LSS infördes begreppet ”daglig verksamhet”.

Insatsen är en av lagens tio insatser och regleras i 9 § 10, är förbehållen personer som omfattas av personkrets 1 och 2 enligt 1 § LSS och företrädesvis för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig.

I staden finns idag 162 dagliga verksamheter varav 62 stycken anger en arbetsinriktning, t ex yrkesinriktning, praktik, särskild metodik, eller utflyttad daglig verksamhet med olika möjligheter. Av dessa är det ett tjugotal som har en uttryckligen målsättning mot arbete eller studier. Antalet verksamheter ökar konstant och fördelas enligt följande:

- 109 stycken verksamheter i privat regi – 67 procent
- 16 stycken verksamheter på entreprenad – 10 procent
- 36 stycken verksamheter i egen regi – 22 procent

Avtal och ersättning

Kommunfullmäktiga har beslutat om LOV, Lagen om valfrihetssystem, vilken har tillämpats sedan den 1:a september 2009 vid upphandling av enskilt drivna dagliga verksamheter.

Upphandling, godkännande samt förvaltande av avtalen görs av Socialförvaltningen. De privata utförarna svarar på ett förfrågningsunderlag och egen regi har sedan 2017 en motsvarande uppdragsbeskrivning. I båda dokumenten preciseras bland annat verksamhetens inriktning, innehåll, insatsernas utformning samt rutiner för samverkan och samarbete med andra aktörer.

Oavsett verksamheternas inriktning, målgrupp eller regiform är modellen för ersättningsnivå densamma. Sju områden bedöms varav arbete/ sysselsättning och pedagogisk arbetsmetod är två avgörande för arbetsinriktning. Dessa graderas sedan efter fem nivåer beroende på individens behov av stöd och vägledning. Schabloner för ersättningarna antas av Kommunfullmäktige och finns i stadens budget.

Andra kommuners förfrågningsunderlag, avtal ersättningssystem

Under de senaste åren har flera kommuner i Sverige försökt att stärka incitamenten för de dagliga verksamheternas arbete med att hjälpa personer till anställning genom att ha olika förfrågningsunderlag utifrån om den enskilde befinner sig på traditionell daglig verksamhet i gruppverksamhet eller om men är ute på arbetsplats i praktik. Kommuner har också infört resultatbaserade ersättningssystem. Till exempel så erbjuder Nacka, Uppsala och Västerås kommun engångssummor på mellan 30 000 och 50 000 kronor när en brukare får en anställning. Uppsala har sett ett ökat antal personer i anställning sedan förändring av ersättning och avtal.

Kartläggning av utförarnas behov och synpunkter

Utredningen har kartlagt utförarnas behov, arbetssätt och synpunkter genom intervjuer, enkät och tematräff med och information om utredningen och resultat. De metoder som används av utförarna beskrivs i en kunskapsöversikt från Sveriges kommuner och landsting (SLK).²⁹

Djupintervjuer gjordes först med dagliga verksamheter inom olika regiformer och med olika verksamhetsinriktningar. En del hade en tydlig arbetsinriktning baserad på Supported Employment (SE)³⁰ och en del planerade att utveckla insatser mot arbete. Intervjuerna låg sedan till grund för den enkät som skickades ut till 42

²⁹”Fler vägar in – möjligheter, förutsättningar och utmaningar för att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning” Kunskapsöversikt, (2016) Sveriges kommuner och landsting

³⁰ Flygare Wallén, Eva ”Best practice inom daglig verksamhet – en litteraturstudie”. (2016) Mälardalens Högskola Eskilstuna Västerås

verksamheter med arbetsinriktning. Urvalet baserades på den information som ges på stadens hemsida ”hitta och jämför”.

Trettiotvå verksamheter svarade och fördelningen mellan regiformer överensstämde tämligen väl med hur den ser ut i staden.³¹

Verksamheterna använde flertalet kända och evidensbaserade metoder eller vidareutveckling av dessa. Supported Employment (SE) var vanligast förekommande som användes av drygt en tredjedel. Individual Placement och Support (IPS) och Case Management (CM) användes i lägre utsträckning. Närmre en tredjedel använde ingen särskild metod alls, vilket är förståeligt då närmre sjuttio procent hade ett blandat innehåll med sysselsättning och praktik utan uttryckligen arbetsinriktning.

Närmre en tredjedel av alla verksamheter hjälper den enskilde att pröva arbete eller studier när önskemål finns. Endast sex procent beskrev att de endast riktar sig mot personer som vill arbeta, samtidigt hade närmre en femtedel av alla utförare sådana ambitioner och önskemål.

Utbud och arbetsgifter varierar stort och närmre fyrtio procent av alla verksamheter har aktiviteter förlagda utanför den dagliga verksamheten i form av praktik på företag, arbetsplatsförlagd daglig verksamhet samt arbete med djur och natur.

Verksamheterna arbetade på olika sätt med att systematiskt bistå den enskilde till arbete. Drygt hälften tog upp frågan i samband med revidering av genomförandeplan och närmre sextio procent arbetade med uppdraget om det framgår i beställningen.

Den främsta samarbetspartnern vid arbetsprövning var privata arbetsgivare och kommunens handläggare. Ungefär en fjärdedel samverkade med Sociala företag, Försäkringskassa, Arbetsförmedling och skola, knappt tio procent arbetade med Arbetsmarknadsförvaltningen.

Verksamheterna såg många svårigheter och hinder i arbetet där den enskildes förmågor och mående främst var avgörande för hur man lyckades med arbetsuppdraget. De beskrev ytterligare svårigheter inom flera områden, bland annat inom samverkan med myndigheter, vårdgivare och den enskildes nätverk, otillräcklig kunskap hos arbetsgivare, brukarnas privatekonomi, kunskap och inställning inom verksamheten, samt otydlig ansvarsfördelning och arbetsgång mellan huvudmän och aktörer.

Enheter beskrev också problem med att finna praktik och anställning speciellt om de hade inriktning mot estetiska yrken.

³¹ Bilaga 4 ”Arbetsinriktad daglig verksamhet” (2017) Socialförvaltningen, Enkät

Flera efterfrågade en tydligare pedagogisk inriktning, möjlighet till studier inom daglig verksamhet med olika inriktningar och kursplaner med uttalat mål, bland annat efterfrågades varför staden endast har krav på vårdutbildning för personalen när det istället borde det finnas resurser till pedagogisk utbildning.

Stort intresse fanns också för att staden ordnade tillfällen med tema forskning, utveckling och metodik inom daglig verksamhet samt att det skulle finnas fora för träffar och samverkan med myndigheter och olika aktörer med koppling till arbete och studier.

Utförarna beskrev att man upplevde ersättningsystemet som svårarbetat. När man hjälper personer till praktik, arbete eller studier använder man sig av metoder som periodvis kräver en högre personalinsats. När en person ska pröva en praktikplats så behöver personal förbereda, anpassa och sedan handleda på arbetsplatsen och fortsätta så tills det fungerar.

Härtill behöver arbetsgivare och eventuella kollegor få stöd och information. Om allt går bra kan stödet fasas ut men i olika utsträckning och ibland behövs förnyade insatser eller så behöver man byta praktikplats varpå allt börjar om.

De fluktuerande behoven av stöd innebär att ersättningsnivån inte alltid överensstämmer med hjälpbehovet. Mindre enheter eller enheter som önskade komma igång med arbetslivsinriktning beskrev svårigheter med att bistå brukaren i den utsträckning som skulle behövas för att nå målen. Ibland var förutsättningen för att kunna hjälpa någon ut till praktik att man hade flera brukare med höga nivåer och därmed tillräckligt med personalresurser.

Utförarna inom daglig verksamhet har oavsett regiform inget beslut eller överenskommelse om rapportering till staden gällande antal personer som går vidare till arbete eller studier. En del utförare inom egen regi har indikatorer inom stadens ledningssystem ILS gällande andel brukare som går vidare men det är idag inte möjligt att få central utdata.

Övriga insatser i staden

Från och med första oktober 2015 övergick vissa insatser från landstinget till kommunen gällande bashabilitering och omfattar vi insatser av sjuksköterska, arbetsterapeut och sjukgymnast. Staden har organiserat bashabiliteringens insatser genom enheten LSS-hälsan. Personer på särskilda boenden och inom daglig verksamhet har rätt till bashabilitering. Det innebär att personer inom daglig verksamhet och ansöka om en arbetsterapeutisk insats inför praktik. Arbetsterapeuter ansvarar för förskrivning och uppföljning av hjälpmedel, såsom kognitiva hjälpmedel.³²

³²Uppdragsbeskrivning för arbetsterapeuter inom LSS. Stockholms Stad 2016

Externa aktörer

Lagstiftarna och regering har uppdragit olika huvudmän och myndigheter de insatser och ersättningar som ska underlätta vägen för målgruppen att få och behålla ett arbete. Insatser går ut på att kompensera genom hjälpmedel, ekonomiskt bidrag eller personligt stöd. Den enskilde kan ha behov av en kortvarig och avgränsad insats eller vara beroende av ett livslångt stöd med anpassningar av arbetstid och uppgifter. En del behöver kunna ”gå in och ut” i de olika stödsystemen beroende av vad som händer i livet eller hos arbetsgivaren.

De individuella behoven och en komplex arbetsmarknad ställer stora krav på samverkan och struktur hos aktörerna och där den enskilde behöver mötas med särskilt metodik och kompetens.

Försäkringskassan

Försäkringskassan ansvarar för aktivitetsersättning vilket är den ersättning för den som är ung och troligen inte kommer att kunna arbeta heltid under minst ett år på grund av sjukdom, skada eller funktionsnedsättning. Personer som måste förlänga sin skolgång på grund av funktionsnedsättning eller sjukdom kan aktivitetsersättning under den tid som skolgången varar.

Den som har aktivitetsersättning och behöver samordning av rehabiliteringsåtgärder ska göra en plan för rehabilitering tillsammans med sin personliga handläggare på Försäkringskassan. Planen görs när personen har fått ett beslut om aktivitetsersättning och kan revideras vid behov. När man har haft aktivitetsersättning i minst ett år kan man pröva att studera eller arbeta och ändå ha kvar rätten till ersättningen under vissa former. Det pågår en revidering av handläggningen av aktivitetsersättning för personer med funktionsnedsättning vilket bör påverka framtida handläggning inom staden eftersom de som beviljas aktivitetsersättning sedan våren 2017 och framgent bedöms ha någon arbetsförmåga.

Försäkringskassan har ett samordnande ansvar för den arbetslivsinriktade rehabiliteringen inom sjukförsäkringsområdet och har därför ett nära samarbete med bland annat vården, kommunen, Arbetsförmedlingen och arbetsgivare.

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingens har många och varierande insatser för gruppen. De erbjuder personellt och ekonomiskt stöd, utbildningar, hjälpmedel och olika anställningsformer. Nedan redovisas de insatser som utredningens målgrupp främst tar del av.

Under 2017 förändrades formerna för lönebidrag och andra arbetspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning³³. Lönebidraget ges i tre former beroende på syfte och målsättning: lönebidrag för utveckling i anställning, lönebidrag med anställning eller lönebidrag för trygghet i anställning.

Det finns ytterligare anställningsformer utöver lönebidragen såsom offentligt skyddat arbete (OSA) för den som har varit borta länge från arbetslivet, eller Samhall om man har behov av mycket arbetsledning

Om någon på grund av sin funktionsnedsättning behöver få hjälp av någon med vissa arbetsuppgifter på arbetsplatsen kan arbetsgivaren kompenseras genom ett personligt biträde ger dig stöd på arbetsplatsen. Arbetsförmedlingen har också ett särskilt introduktions- och uppföljningsstöd, SIUS. En SIUS-konsulent följer en speciell metod som för att tillsammans med den enskilde kunna hitta jobb, få anställning och behålla jobbet. Den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program har i regel rätt till aktivitetsstöd eller utvecklingsersättning från Försäkringskassan

Vid övergång från skolan till arbetslivet kan eleven till exempel få vägledning, specialiststöd eller anpassning av arbetsplatsen och arbetsförmedlare arbetar nära särskola och gymnasiesärskola.

Myndigheternas gemensamma arbete

Arbetsförmedlingen liksom försäkringskassan har i uppdrag från regeringen samverka med myndigheter, kommuner, arbetsmarknadens parter och andra som bidrar till att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt. Samverkan sker på nationell, regional och lokal nivå.

³³ Förordning (2017:462) om särskilda insatser för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Svensk författningssamling 2017:462

Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har därför startat ett samarbete med en gemensam kartläggning kallat ”*Det förstärkta arbetet*”. I kartläggningen deltar individen tillsammans med de andra för att klargöra det samlade behovet av insatser och för att hitta vägar för individen att få eller återgå i arbete. Även andra parter från till exempel hälso- och sjukvård, kommun och arbetsgivare kan medverka i den gemensamma kartläggningen. Det förstärkta samarbetet ingick mellan år 2014 och 2017 på uppdrag av regeringen i en effektutvärdering³⁴ av hur arbetslivsinriktade insatser för unga med aktivitetsersättning kan göra det möjligt att komma in på arbetsmarknaden. Effektutvärderingen gjordes i samarbete med ca 25 utvalda kommuner i hela landet. Deltagarna erbjöds någon av de tre insatserna; Förstärkta samarbetet (FS), Supported Employment (SE) eller Case Management (CM).

Omfattande data samlades in om kostnader och aktiviteter som genomförts i de tre insatserna vilket gav möjlighet att utförligt beskriva insatsernas kostnadseffektivitet. Resultaten visade att SE lyckades bäst med att få deltagare i arbete. En grov kostnads- och intäktsanalys visar också att SE är den mest kostnadseffektiva insatsen. Den positiva effekten av SE gäller huvudsakligen för män. För kvinnor sågs inga skillnader i möjligheten att komma i arbete mellan de tre insatserna. Deltagare med erfarenhet av daglig verksamhet var en prioriterad grupp i studien. Inga signifikanta skillnader i effekter framkommer mellan denna grupp och övriga deltagare. Det betyder att deltagare med erfarenhet av daglig verksamhet har gått ut i arbete och haft nytta av SE i lika hög utsträckning som övriga deltagare.

Finansiell samordning

Det finansiella samordningsförbundet FINSAM i Stockholm bildades 2016 och ägs av Stockholms stad, Försäkringskassan, Stockholms läns landsting och Arbetsförmedlingen.

Samordningsförbundet Stockholms stad ska komplettera ordinarie verksamheter och bidra till att skapa en struktur för samverkan mellan myndigheterna som fungerar över tid.

Genom samordningsförbundet kan parterna utveckla former för samverkan, främja metodutveckling och skapa fler aktiviteter som ger målgruppen ökade möjligheter att utveckla sin arbetsförmåga och bli oberoende genom egen försörjning.

I Stockholms län finns sex samordningsförbund som omfattar totalt 12 kommuner. Förbunden i länet har nära kontakt och samverkar även i olika gemensamma projekt.

³⁴ Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning, Socialförsäkringsrapport 2017:5, Försäkringskassan

Flera projekt inom FINSAM i Sverige har haft inriktning funktionsnedsättning och arbete. FINSAM i Stockholm är tämligen nystartat men medverkar redan i flera projekt däribland MIA, Mobilisering i arbete där 2500 personer som står särskilt långt ifrån arbete kommer att få möjligheten att gå vidare till arbete eller studier.

Viktiga vårdgivare för målgruppen

Habilitering och hälsa

Inom Habilitering och hälsa ges hälso- och sjukvårdsinsatser till personer mer personkretstillhörighet inom LSS. Insatserna är gratis och frivilliga och den enskilde kan komma via remiss eller söka själv. Kompletterande stöd genom kurser, information, vägledning och föreläsningar ges genom Forum Funktionshinder och funktionshindersguiden.

Insatserna är primärt inte arbetsinriktade men genom insatser för att bibehålla eller utveckla förmågor, anpassning av miljön eller förskrivning av hjälpmedel kan individen få ett stöd som möjliggör arbete eller studier. Habilitering och hälsa kan även ge vägledning kring funktionsnedsättningen till närstående, eller berörda verksamheter kring den enskilde.

Vuxenpsykiatri och primärvården

Psykiatri och primärvården ger insatser till personer vid psykisk ohälsa eller sjukdom. Då psykisk samsjuklighet inte sällan förekommer vid funktionsnedsättning kan behandling och/ eller långvarig kontakt och stöd av psykiatri eller primärvården vara avgörande för att den enskilda ska kunna ta emot andras insatser. Vårdgivarna i Stockholms läns sjukvårdsområde samverkar både sinsemellan och med kommunernas socialtjänst, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och utförare. Samverkan sker genom såväl samordnad individuell plan (SIP) som vårdplaneringar och samverkansavtal med andra huvudmän och myndigheter.

Civilsamhället

Sociala företag

Ett återkommande begrepp som utredningen stött på är sociala företag. Sociala företag är företag som har som mål att skapa samhällsnytta. En del har målsättningen att genom arbete och delaktighet integrera människor i samhälle och arbetsliv.

Flera dagliga verksamheter, gymnasiesärskolor och kommunala enheter samarbetar nära med sociala företag. En del dagliga verksamheter är en del av dessa företag. Flera pågående projekt såsom Mobilisering i arbete (MIA) och ”Plats för lärande” har nära koppling till eller drivs genom sociala företag såsom FAMNA Kugghjulet och SVN Sweden.

Stadens arbete med socialt företagande

Staden har inget särskilt program eller policy gällande samverkan med sociala företag eller utvecklande av deras förutsättningar. Arbetsmarknadsförvaltning arbetar dock med krav på sociala hänsyn i stadens upphandlingar. Enheten för extern arbetsgivarsamverkan (EfAS) ansvarar för arbetet med krav på sysselsättningsfrämjande åtgärder i stadens upphandlingar. Staden använder krav på dialog med Arbetsmarknadsförvaltningen och krav på sysselsättnings-främjande åtgärder, exempelvis praktikplatser och anställningar.

Sammanfattning och slutledning

Insatser och incitament

Sammantaget erbjuder huvudmän och myndighet en stor mängd olika insatser vars syfte är att hjälpa individen till arbete och självförsörjning. Ambitiösa och nyskapande projekt har ”arbete” som målsättning och visar på intressanta resultat som bör påverka framtida arbetssätt.

Svårigheterna och utmaningarna som finns för målgruppen på arbetsmarknaden har dock inte berörts i utredningen på grund av dess komplexitet. Utredningen har givit bifynd gällande skolans arbete med APL och övergångar till Arbetsförmedling eller Arbetsmarknadsförvaltningen och flera medverkande i utredningen har samma återkommande synpunkter och iakttagelser om glappen mellan insatser och behovet av överbryggande verksamheter och insatser.

Nationella och lokala uppskattningar har gjorts angående personer inom daglig verksamhet som skulle kunna arbeta eller studera. En återkommande siffra är 10 – 15 procent. Idag har cirka 2700 personer ett beslut om daglig verksamhet i staden men det görs ingen strukturerad uppföljning av hur många som lämnar insatsen för arbete eller studier. Staden har heller ingen inblick i om hur många som är ute i fungerande praktik inom ramen för daglig verksamhet. Effekttvärderingen visade på att flera deltagare i studien befann sig just där.

Utifrån nationella beräkningar och utredningens enkätsvar kan det antas att mellan tvåhundra och fyrahundra personer i staden skulle kunna delta i arbetslivet eller studera i någon utsträckning.

Strukturer och system

Medverkande i utredningen beskriver situationer där enskilda med beslut om daglig verksamhet är ute på fungerande praktik eller utflyttad verksamhet men inte kommer vidare. Arbetsuppgifterna inte är tillskapade eller konstruerade, om än anpassade, och försörjningen utgår från Försäkringskassan genom aktivitetsersättning. Arbetsgivaren går miste om ett eventuellt stöd från Arbetsförmedlingen, även om denne får ett arbete utfört.

Exemplet visar strukturella hinder och svårigheter vid övergångar där den dagliga verksamheten trots lagstadgade insatser inte har något mandat att driva anställningsfrågan vidare och där det blir otydligt var socialt arbete slutar och arbetsmarknadspolitisk insats börjar. Upplägget leder till ekonomiska konsekvenserna för den enskilde, vilka beskrivs väl i FUB:s rapport; ”Fångad i fattigdom”³⁵ och Autism- och aspergerförbundets LSS-enkät 2017³⁶ där en fjärdedel av de svarande uppgav sig vara ekonomiskt beroende av anhöriga.

De dagliga verksamheterna beskriver själva att det är deras värdegrund, verksamhetsidé och framför allt synsätt på människan och hennes möjligheter som utgör incitamenten för deras arbete. Kartläggningen visar också att många utförare arbetar med både nyskapande och evidensbaserade metoder tillsammans med den enskilde och i nära samverkan med viktiga aktörer. Ibland har den dagliga verksamhetens matchning och insatser varit förutsättningen för att personen senare ska kunna ta del av andra aktörers insatser.

³⁵ ”Fångad i fattigdom” 2014, FUB Rapport

³⁶ ”Medlemsundersökning av LSS-insatser” 2017 Autism- och aspergerförbundet Rapport

Stadens skapande av incitament

De juridiska, administrativa och ekonomiska förutsättningarna är i stort desamma för utförarna oberoende av deras regiform.

Förfrågningsunderlag, uppdragsbeskrivning, avtal och ersättningssystem innehåller inget utmärkande som i sig kan skapa drivkraft att arbeta mot arbetsmarknaden. Exempel på skapande förutsättningar skulle kunna vara att tydligare efterfråga evidensbaserade metoder, redovisning av antal personer som befinner sig i olika arbetsrelaterade aktiviteter, särskilda indikatorer eller resultatbaserade ersättningar. Utförarna har idag inga möjligheter att visa på sina resultat och arbetssätt. Informationen och parametrarna på stadens hemsida är inte tillräcklig och tar dessutom inte upp arbete eller pedagogik vid urvalet.

Stadens uppföljningar på central nivå eller på stadsdelsnämndnivå registrerar inte aktiviteter inom området arbete/ praktik/studier frånsett i Socialstyrelsens öppna jämförelser.³⁷

Brukarundersökningarna saknar frågor om arbete/ studier eller pedagogik och metodik.

De nuvarande sociala systemen ger begränsat stöd till uppföljning och återkoppling på såväl individ- som gruppnivå, vilket försvårar för handläggare och socialförvaltning att följa upp beslut och beställningar. Frånvaro av statistik försvårar också stadens kvalitetsarbete och möjlighet till djupare analyser och underlag för politiska beslut.

Utredningens slutsats

Utredningen ser inga incitament för daglig verksamhet att arbeta mot arbetsmarknaden frånsett den uttalade vision och värdegrund som utgör verksamheternas varumärke och profil.

Incitamenten till arbete mot arbetsmarknad finns tydligare beskrivet i de andra aktörernas uppdrag men idag saknas en sammanhållande struktur för samverkan, metodik och uppföljning för att på bästa sätt uppnå en av lagens avsikter med insatsen.

³⁷ ”Uppföljning av LSS-enheter” Socialförvaltningens mallversion 2017, Stockholms stad

Utvecklingsmöjligheter och rekommendationer

Samverkansprojekt mellan förvaltningar

Förvaltningen föreslår att staden i projektförvaltning på en central nivå arbetar vidare med att stärka målgruppens möjligheter att ta del av samhällets och arbetsmarknadsaktörernas reguljära insatser. Arbetet ska också omfatta dem som befinner sig i daglig verksamhet och som önskar pröva arbete eller studier. Förslag till projekt ska tas fram av socialförvaltningen under 2018 i samverkan med arbetsmarknadsförvaltningen och utbildningsförvaltningen.

Projektets målsättning är att förvaltningarna ska kunna erbjuda ett sammanhållet stöd oberoende av den enskildes behov, förutsättningar och försörjning. Förvaltningarnas resurser, insatser och kompetenser kan därmed samnyttjas på bästa sätt. Projektet ska tillsammans med utförare och huvudmän ta fram en gemensam process med tydliga ansvarsområden, beslutade samverkansformer och gränssnitt. Samverkan bör beskrivas och genomföras på både en övergripande och lokal nivå.

Då ett återkommande önskemål hos utredningens parter är en ”brygga”, en överlappande verksamhet mellan insatserna, så bör en sådan funktion eller verksamhet utvecklas inom projektet.

Verksamheten ska säkerställa metodik och struktur för målgruppen samt ge stöd till inblandade parter i processen. Projektet bör ha målsättningen att övergå i en permanent verksamhet.

Projektet ska också dra nytta av pågående utvecklingsarbete och projekt i regionen och nationellt då dessa prövar evidensbaserade metoder.

Finansiering för projektledning och omkostnader förslås ansökas inom FINSAM då berörda myndigheter är med i samordningsförbundet. Utredningen har tagit kontakt med FINSAM angående projektiden och det finns stort intresse för fortsatt arbete.

Behov av övriga aktiviteter inom projektet

- stödja och metodutbilda daglig verksamheter med önskemål att bistå personer till arbete
- samverkan kring APL
- utveckla stöd till handläggare som möter målgruppen, genom till exempel kompetensutveckling och nätverk

- framtagande och implementering av metodik och material anpassat för målgruppen för att stödja både den enskilde och dennes nätverk i processen
- arbeta med information till målgrupp och nätverk för att underlätta för myndighet, samverkanspartners och målgruppen i samband med olika aktiviteter och val av insats
- Identifiera var och när samverkan med andra parter behövs och skapa struktur för samverkan

Finansiering

Finansiering för projektledning och omkostnader förslås ansökas inom FINSAM då berörda myndigheter är med i samordningsförbundet. Utredningen har tagit kontakt med FINSAM angående projektiden´ och det finns stort intresse för fortsatt arbete.

Resurssäkring av befintliga resurser inom respektive förvaltning bör antas och beslutas i samband med antagande av projektdirektiv.

Pilotprojekt på stadsdelsnivå

Vidare förslår förvaltningen att socialförvaltningen under 2018 påbörjar ett pilotprojekt i en eller två stadsdelar där handläggare, arbetsmarknadsförvaltningen, särgymnasier, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen skapar en samverkansgrupp. Gruppen ska utveckla arbetssätt och kontaktvägar för att hjälpa elever i gymnasiesärskolan och elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan till arbete, praktik eller fortsatta studier. Även personer med funktionsnedsättning som inte har kommit vidare efter gymnasiet och som behöver aktiva insatser och stöd, ska erbjudas insatser. Det förväntade resultatet är att säkerställa övergång från skola till arbetsliv för målgruppen och öka antalet individer som arbetar. Samtliga aktörer är tillfrågade och önskar medverka i projektet.

Förutsättningar och ersättningar

Utredningen redovisade kort hur andra kommuner arbetar med särskilda förfrågningsunderlag och ersättningsmodeller till dagliga verksamheter beroende av deras inriktning och resultat. Då dessa arbetssätt inte är fullt utvärderade skulle staden kunna utreda vidare på vilka sätt underlag, avtal och ersättningar skulle kunna stärka incitamenten.

Kvalitet och kontroll

Utredningen rekommenderar att behov av statistik, utdata, samt förenklad uppföljning och avräkning kommuniceras stadens pågående arbete med kravspecifikation inför byte av de sociala systemen.

Bilagor

- Bilaga 1.** Utdrag resultat från ”Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning – LSS”. Socialstyrelsen 2017
- Bilaga 2.** Enkätfrågor till särskilda gymnasier
- Bilaga 3.** Enkät till handläggare
- Bilaga 4.** Enkät till utförare

Referenser och källor

1. Arbete åt unga handikappade, 86 – 87 och 90 – 91. AMS rapport
2. Aktivitetsersättning, Socialförsäkringsrapport 2013:2
3. Angelov, N., Eliason, M . Vilka arbetssökande kodas som funktionshindrade av Arbetsförmedlingen ?. IFAU Rapport 2014: 22
4. Angelov,N., Eliason, M . Lönebidrag och skyddat arbete: en utvärdering av särskilda insatser för sökande med funktionshinder. IFAU Rapport 2014:24
5. Aqueduct - Från Särverkan till Samverkan, ESF-projekt Vårgårda kommun (2014)
6. Arbetsförmedlingen (2016) Arbetsförmedlingens återsrapportering 2016 – En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016
7. Arbetsmarknadsdepartementet Kommittédirektiv, Flexibla insatser för att förbättra möjligheten för personer med funktionsnedsättning att få och behålla ett arbete ID-nummer: Dir. 2017:41
8. Arvidsson, Jessica (2016) ”Sysselsättning och social rättvisa .En nationell registerstudie om 12269 unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning”. Doktorsavhandling Akademin för hälsa och välfärd Högskolan i Halmstad
9. Budget 2017 Ett Stockholm för alla
10. Erfarenheter av högskolestudier hos personer med autismdiagnos – utmaningar, styrkor och behov
11. Faktablad om statistiken
<http://socialstyrelsen.se/publikationer2016/2017-3-41>
12. ”Fler vägar in – möjligheter, förutsättningar och utmaningar för att ta tillvara kompetensen hos personer med funktionsnedsättning”
Kunskapsöversikt, (2016) Sveriges kommuner och landsting
13. Flygare Wallen, Eva. (2016) "Best practice" inom daglig verksamhet - en litteraturstudie. Mälardalens Högskola Eskilstuna Västerås
14. Funka-utredningen, Sänkta trösklar - högt i tak, arbete, utveckling, trygghet
15. Fångad i fattigdom" 2014, FUB Rapport
16. Effekttvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning. Socialförsäkringsrapport 2017: 5 ISSN 1654 - 8574
17. Habilitering och hälsa, Stockholms Läns landsting (

- 2012), Att understödja unga vuxna i processen till eget liv och vuxenblivande
18. Hees, V., Moyson, T. och Roeyers, H. Higher Education Experiences of Students with autism spectrum disorder: Challenges, Benefits and Support Needs.,
 19. Idring, S., Lundberg, M., Sturm, H., Dalman, C., Gumpert, C., Rai, D., Lee, B. och Magnusson, C. "Förändringar i prevalens av autism mellan 2001 och 2011 i Stockholm". "Changes in Prevalence of autism spectrum disorders in 2001-2011: Findings from the Stockholm Youth Cohort
 20. Ivos tillsynsrapport om funktionshinderområdet 2017
 21. Kjellberg, Å., Norling, U., Uttermalm, A., (2016) "Optimus - Optimal samverkan för kunder med funktionsnedsättning och aktivitetsersättning". Uppdrag givet av Samordningsförbundet Västerås
 22. Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade Svensk författningssamling 1993:387
 23. Läroplan för gymnasiesärskolan 2013, Skolverket
 24. Lövgren, V., Markström, U., Sauer, Lennart. (2014) Från sysselsättning till arbete - Kunskapssammanställning om stöd till arbete för personer med funktionsnedsättning. Institutionen för socialt arbete vid Umeås universitet
 25. "Medlemsundersökning av LSS-insatser" 2017 Autism- och aspergerförbundet, Rapport
 26. MFD (2016) Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016
 27. Nyberg, J-E (2016) "Se förmågan". Arena Ide
 28. NYSAM, Habilitering Nyckeltal 2016 Rapport maj 2017
 29. Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011 - 2016, Stockholm Stad
 30. Projekt Plats för lärande. (2016-2017) .Projektägare SVN
 31. PROP. 1992/93:159 Bilaga 1 På grund av nedsatt arbetsförmåga
 32. Redovisning av regeringsuppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolitiken
 33. Regeringen, Tilläggsdirektiv till LSS-utredningen ID-nummer: Dir. 2017:92
 34. Regeringen. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning , Ds 2008:23
 35. Regeringsbeslut Ku2017/01799/DISK, Uppdrag till Myndigheten för delaktighet om särskilda insatser för att motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden

36. Riksförbundet Attention (2014) "Vi kan och vill arbeta" - En undersökning om hur anställda med Aspergers syndrom ser på sina jobb, sin arbetsmiljö och sina behov.
37. Riksrevisionen, RiR 2015:7 Aktivitetsersättning - en ersättning för aktivitet
38. Rustaprojektet, Studera på högskola och universitet med Aspergers syndrom, KTH, Autism- och Aspergerförbundet som projektägare, i samarbete med Misa AB och Kungliga Tekniska högskolan
39. SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2016. Rapport 2017:2.
40. Skolfrånvaro och vägen tillbaka (2010) , Skolverket
41. Socialstyrelsen (2010) På tröskeln - Daglig verksamhet med inriktning på arbete. ISBN 978-91-86585-10-5
42. Socialstyrelsen (2017) Öppna jämförelser av stöd till personer med funktionsnedsättning – LSS
43. Socialstyrelsen, Daglig verksamhet enligt LSS - en kartläggning. Artikelnr 2008-131-2
44. Socialtjänstrapport 2016 En beskrivning av socialtjänsten i Stockholms stad
45. Program för delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2011 - 2016, Stockholm Stad
46. ”Statistik om insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 2016”, Socialstyrelsen
47. Uppföljning av verksamhet för personer med funktionsnedsättning. Stadsrevisionen revisionskontoret Revisionsrapport Uppföljning DNR 420 -105/ 2012
48. Stockholms stad Socialförvaltningen (2016) LOV-tillämpningsanvisningar för handläggare - Omsorgen om personer med funktionsnedsättning
49. Stockholms stad Socialförvaltningen, Uppföljning av LSS-verksamheter - mallversion för LOV-uppföljning
50. Stockholms Stad, Socialförvaltningen LOV Daglig verksamhet enligt LSS 9:10
51. Sveriges kommuner och landsting 2016
52. Sänkta trösklar, högt i tak. Arbete, utveckling, trygghet ID-nummer: SOU 2012:31
53. Taylor JL, Heninger, NA & Mailick, MR (2015) ”Anställning och utbildning hos vuxna med högfungerande autism”, Longitudinal patterns of employment and postsecondary education for adults with autism and average-range IQ, Autism, 2015, 19, 785-793
54. Tideman, M., Hurtig, P., Holmbom, M., Heyda, D., Samuëlsson, F., Skarp, J., (2015) Långsiktiga

- effekter?” Personer med funktionsnedsättning och deras etablering på arbetsmarknaden med stöd av Supported Employment ”. En uppföljning ur arbetstagarperspektiv. Rapport av MISA i samarbete med Högskolan i Halmstad 2016
55. ”Tio år med aktivitetsersättning - en studie av situationen för unga med aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga” Försäkringskassan(2013) Socialförsäkringsrapport 2013:2
 56. ”Trender och kunskap om Storstockholms gymnasierregion”, (2017) Storstockholm, Rapport
 57. Uppdragsbeskrivning för arbetsterapeuter inom LSS. Stockholms Stad 2016
 58. Upphandling Stockholms Stad, Socialförvaltningen LOV Daglig verksamhet enligt LSS 9:10, Gunnar Janson 2.11.3-695/2016
 59. ”Uppföljning och analys av 2013 års reform”, RAPPORT 435(2016) Gymnasiesärskolan
 60. Vision 2040 – Ett Stockholm för alla
 61. Ågesta folkhögskola, Aspergerlinjen Arbetslivinformation